

ASiantuntijalausunto

Asia: O 5/2019 vp Tulevaisuusvaliokunnan selvityshankkeet 2019 - 2023

Tulevaisuusvaliokunta on pyytänyt lausuntoa seuraavasta kysymyksestä: Minkälaisia käyttäytymismuutoksia tämä virus voi aiheuttaa ihmisissä globaalilla tasolla? Häviävätkö käteinen, kättelyt, lisääntyväkö etäkokoukset, jne.?

Kiitän Eduskunnan tulevaisuusvaliokuntaa luottamuksesta.

Kun humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä tieteenaloilla puhutaan ihmisen käyttäytymisestä ja käyttäytymiseen liittyvistä muutoksista, on lähtökohdaksi otettava yhteisesti jaettu käsitys siitä, mitä inhimillinen kulttuuri ylipäättään tarkoittaa. Nykyään kulttuuria pidetään nähdäkseni *aina* ilmiönä, jota tulee tarkastella holistisesti, relativistisesta näkökulmasta ja ennen kaikkea kontekstistaan käsin. Näin ollessa voidaan todeta, että

- Ihmiset ovat kulttuurisia olioita kaikkialla maailmassa.
- Kulttuuri yhdistää ja erottaa ihmisiä kaikkialla maailmassa.
- Kulttuuri opitaan.
- Kulttuuri on ajatus- ja käsitejärjestelmä.
- Kulttuuri on prosessi, verkosto ja alati muutoksessa.
- Kulttuuri on yksilöllistä ja yhteisöllistä.

Yleisesti jaettu käsitys kulttuurista on myös antropologi Clifford Geertzin näkemys, että kulttuuri on kooste yhteisten tapojen ja uskomusten järjestelmistä, joita ihmiset ovat omaksuneet yhteisön jäseninä. Geertzin mukaan

- *Kulttuuri on ihmistä ympäröivä merkitysten järjestelmä, jonka ihminen itse on ympärilleen kertonut.*
- *Merkitysverkoston muodostavat erilaiset symboliset järjestelmät, jotka antavat meille tietynlaiset käyttäytymis- ja toimintaohjeet, joiden mukaan tulkitsemme ympäröivää maailmaa ja sen tapahtumia ja pystymme toimimaan tarkoituksenmukaisella tavalla.*

Ihminen on siis kulttuurisessa mielessä olio, joka on osa itse kehräämiään merkitysverkkoja lokaalisti ja globaalisti. Näitä monimutkaisia verkostoja ei voi tutkia muutoin kuin merkityksiä etsien ja niitä tulkiten. (Geertz 1973:5)

Korona on ihmisten ja ihmisryhmien hyvinvointiin lyhyellä ja pitkällä aikavälillä vaikuttava sosio-kulttuurinen tila ja tilanne. Globaalisti sitä tavataan tiettyjen yhteisesti hyväksyttyjen luokitusten valossa kutsua esimerkiksi pandemiaksi, poikkeustilaksi tai syväksi taloudelliseksi kriisiksi.

Historian pitkän aikavälin tarkastelu antaa merkittävää osviittaa siitä, miten *varsinkin eurooppalainen tai länsimainen* ihminen hyvin suurella todennäköisyydellä käyttäytyy pandemian kaltaisen kriisitilanteen jälkeen. Historiantutkija, FT Kati Katajisto esimerkiksi kirjoitti kiinnostavan blogitekstin otsikolla *Koronakriisi Suomen aikaisempien kriisien valossa – mitä historia voi ”opettaa”*. Tekstin sanoma on dramaattinen, koska sen keskiössä ovat politiikka, talous ja kansakuntaisuus – eli globaali länsi:

Koronakriisi hakeekin yhtymäkohtaa toisen maailmansodan jälkeiseen tilanteeseen, sillä merkit viittaavat siihen, että sen seuraukset ovat yhtä syvälle käyviä yhteiskunnan, talouden ja viime kädessä ihmisten asenteiden suhteen. Siksi puhe kolmannelta maailmansodasta ei ole täysin tuulesta temmattua, vaikka aseellisesta konfliktista ei onneksi ole kyse. Koronakriisin hallinnan tekee vaikeaksi se, että maailma on entistä tiuhemmin verkottunut ja siten myös haavoittuvaisempi, niin taloudellisesti kuin virusten leviämisen kannalta. Näyttää myös siltä, että koronakriisin alla, ennen sitä, oli jo osakemarkkinoiden kriisi, jonka varsinainen syy ei siis ollut pandemia, vaan pandemia oli ikään kuin lisätalousshokki, joka itsessäänkin olisi riittävä talouskehityksen kääntämiseen negatiiviseksi. (URL <https://blogs.helsinki.fi/historia/tag/korona/>)

Terveys ja hyvinvointi ovat kuitenkin huomattavan monimutkaisia sosio-kulttuurisia tiloja ja ilmiöitä. En siis näe selkeitä merkkejä siitä, että korona viime kädessä vaikuttaisi syvällisesti juuri ihmisten asenteisiin. Globaalissa mitassa terveys ja hyvinvointi eivät ole hallittavia tiloja ja ilmiöitä. Monenlaisten – usein ennalta arvaamattomien – intressien ja tarpeiden leikkauspisteessä toimiva ihminen tekee elämänsä koskevia valintoja tietoisesti ja tiedostamattaan. Tästä syystä kulttuurien tutkija ei tässä hetkessä voi kuin arvailla, minkälaisia käyttäytymismuutoksia tämä virus voi aiheuttaa ihmisissä globaalilla tasolla.

Kysymys on myös mahdoton, koska ihmiset ovat yksilöitä, perheenjäseniä, paikallisten yhteisöjen jäseniä ja vähintään etnisiä. Heidän sosio-kulttuuriset paikkansa ovat kansakuntien sisällä tai ulkopuolella ja monesti myös esimerkiksi ilmastonmuutoksen aiheuttamissa jättimäisissä transnationaaleissa prosesseissa. Yksilöitä on myös globaalin lännen ulkopuolella. Näin ollessa käteinen raha ei häviä, jos sen käyttö on tarkoituksenmukaista. (Esimerkiksi monissa vähemmän kehittyneissä maissa mobiiliteknologia on jo pitkään ollut yleinen rahan siirron väline.) Kättely jatkuu, jos se on omassa kulttuurissa yleinen normi.

* * * * *

Humanistis-yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle on ominaista, että terveys, sairaus, hyvinvointi ja pahoinvointi mielletään varsin monimutkaisiksi sosio-kulttuurisiksi tiloiksi ja ilmiöiksi. Niihin liittyy lukematon joukko kulttuurisidonnaisia käsityksiä, käytäntöjä ja rakenteita. Ne kytkeytyvät osaksi yhteiskunnallisia ja kulttuurisia prosesseja. Näin on globaalisti ja lokaalisti.

Ihmisen arjessaan kokema sairaus – kuten myös hyvin- tai pahoinvointi tai mikä tahansa kokemus – kiinnittyy monin tavoin oman kulttuurin sisällä vallitseviin rakenteisiin, instituutioihin ja ”politiikkoihin” (engl. *policies*) sekä niissä tapahtuviin muutoksiin.

Korona on siis ilmiö, jonka ihmistieteellinen ymmärrys on vasta muotoutumassa ja tutkimus lähtökuopissa. Sen muodostamia monimutkaisia sosio-kulttuurisia verkostoja ei voi tutkia muutoin kuin merkityksiä etsien ja niitä tulkiten.

Tulevaisuuden tarkastelukulmien ja koronapandemian aiheuttamaan kriisiin liittyvien ennakointihankkeiden soisi ulottuvan myös globaalia länttä ja ennalta arvattavia katsantokantoja (talous, politiikka, lähihistoria) laajemmalle.

Jyväskylässä 16.4.2020

Outi Fingerroos

Etnologian ja antropologian professori

Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa -koulutusohjelma

International Oral History Association IOHA, vice-president

